

HİTİT KRALLIĞI'NDA YÖNETİM SİSTEMİ ÜZERİNE BİR NOT

Turgut YİĞİT*

Özet

Hitit Krallığı'nda yönetim sistemine genel olarak bakıldığında vassal statü ile merkeze bağlı yerlerin dışında doğrudan merkeze bağlı bölgelerin de olduğu bir yapı karşımıza çıkar. Doğrudan krallığın merkezine bağlı olarak idare edilen bölgelerin nasıl bir yönetim sistemine sahip oldukları hakkında bilgilerimiz yeterli değildir. Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenen bir saray kroniğinde aktarılan bazı olaylar dolayısıyla, Hitit Krallığı'nda doğrudan merkeze bağlı olarak idare edilen bir kente bağlı bir başka idari birim olarak daha küçük bir yerleşim yerinin varlığını, bu küçük idari birim üzerinde daha büyük olan kentin yöneticisinin tasarrufu bulunduğunu, ancak tüm bunların üzerinde de büyük kralın kontrol ve etkisinin olduğunu söyleyebiliriz

Abstract

From a general glance at the system of administration in the Hittite Kingdom, we see that other from the vassal states, there were regions which were directly connected to the center of the kingdom. We have insufficient information as to what system of administration, the regions which were directly connected to the center of kingdom, had. We were able to get some information in this regard from some of the incidents narrated in the royal chronicles, which were dated back to the Old Hittite period. We were able to determine that there was another smaller settlement as an administrative unit affiliated with the city directly connected to the center of the kingdom. We understand that the governor of the larger city directed as to how the small administrative unit was to be run. However, it is obvious that the king had the authority to exercise control and influence over all these cities.

---

* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Günümüze dek ulaşmış bulunan on binlerce çivi yazılı tablet ve Anadolu'nun bir çok köşesinde rastladığımız kalıntılar vasıtasıyla M.Ö. 2. binyılda ortaya koydukları yüksek uygarlığı tanıdığımız Hititler, aynı zamanda bu topraklarda ilk kez geniş çaplı bir siyasal birliği de oluşturmuşlardır. M.Ö. 17. yüzyıl ortalarından M.Ö. 12. yüzyıl başlarına kadar Anadolu'nun siyasal yazgısına yön veren Hitit Devleti, bu dönemde tüm Önasya'nın da en dikkati çeken güçlerinden birini teşkil etmiştir. Geniş bir coğrafyada yüzyıllar boyu varlığını sürdüren bu devlet, ilk kuruluşundan, bir çok başka devletçikleri, kentleri egemenliğine alarak bir imparatorluk düzeyine yükselmesine ve sonuçta tarih sahnesinden silinmesine dek, ana hatları belirli ancak zaman içinde değişiklikler gösteren siyasal ve kültürel gelişim çizgisine sahip olmuştur.

Hitit Krallığı'nın, henüz çok geniş sınırlara ulaşmadığı erken dönemlerinde yeni fethedilen yerlere kralın oğullarının idareci olarak gönderildiğini, kimi önemli kentlere yine prenslerin idareci olarak gönderilmesi geleneğinin benimsendiğini bu dönem hakkında bilgiler veren tarihsel kaynaklardan öğrenmekteyiz¹. Her ne kadar söz konusu geleneğin krallığın sonraki evrelerinde de kısmen devam ettiğini bize gösteren örnekler varsa da, sınırların genişlemesi, hükmedilen bölgelerin artması ile Hitit yönetim sisteminde de değişiklikler olması kaçınılmaz olmuştur. Yönetici olarak kraliyet ailesine yakın kişilerin çeşitli yerlere yollanması, yeni ele geçirilen yerlere doğrudan merkezden atamalar yapılmayıp, fethedilen yerin yerel yöneticisinin iş başında bırakılarak buraların vassal statüde Hitit Krallığı'na bağlanması zamanın koşullarına göre tercih edilen yöntemlerdi.

Hitit idari sistemine bakıldığında, genel olarak iki türlü yapı karşımıza çıkar. Bunlardan biri vassal statü ile krallığa bağlanmış, idari yapılanması buna göre oluşturulmuş bölgeler. Diğeri ise doğrudan merkeze bağlı olarak idare edilen yerler. Merkeze bağlı bölgelerin genel olarak Kızılırmak kaynak bölgesi ve yukarı kısımlarını içine alan, Hitit merkez alanının doğu ve kuzeydoğusundaki bölgeyi kapsayan Yukarı Ülke (KUR UGU^{1/1}) ve Kızılırmak'ın Orta Anadolu'da çizdiği geniş kavsin güneyini içeren Aşağı Ülke (KUR ŞAPLITI) olarak ikiye ayrıldığını, bunların yanı sıra başka idari bölgelerin de olduğunu görmekteyiz. Eyalet olarak tanımlayabileceğimiz bu idari bölgelerde yöneticiler olarak prenslerin ya da merkezden atanan üst düzey memurların bulunduğunu görmekteyiz. Farklı unvanlarda, ancak görev ve yetkilerinin sınırlarını her zaman tam olarak saptayamadığımız bu görevlilerle ilgili bilgilerimiz sınırlıdır². Hititlerin iyi düzenlenmiş bir yönetim örgütüne ve bu örgütte görev alan yine iyi yetiştirilmiş kadrolara sahip oldukları anlaşılabilir. Beraber, ne yazık ki bu yönetim örgütünün ve onun nasıl işlediğinin ayrıntılarını öğrenebileceğimiz yeterli sayıda ve içerikte belge

¹ KBo III I 18-12, 18-23; KUB I 16 II 63-64; KBo III 38 öy. 21-23

² Bu görevlilerin adları ve bunların kaydedildikleri yerler için bak. F.P.Daddi, *Mestieri, Professioni e Dignita Nell' Anatolia Itita*, Roma 1982, s. 435-457

yoktur. Erken dönemler için bu bilgilerimiz daha da kısıtlıdır. Ayrıntılarını öğrenme fırsatını elde edemediğimiz bu yönetim örgütüne ilişkin olmak üzere, biz burada Eski Hitit Devleti zamanına tarihlenen ve yönetim örgütünde rol alan bazı memurlarla ilgili olayların kaydedildiği bir saray kroniğine³ dayalı olarak bazı saptamalarda bulunmayı amaçlıyoruz.

Bu kronikte Hitit sarayında ya da üst düzey yönetim çevresinde yaşanmış birbirinden bağımsız konulara değinilmektedir. Anlatılan olaylar tabletin ait olduğu dönemdeki bazı yolsuzluk ve görevi ihmal olaylarına ilişkindir. Yolsuzluk yapan bir komutanın cezalandırılması⁴; bu döneme ait bir başka belgede de yine adını üst düzey yönetici olarak gördüğümüz⁵, Şanda adında bir görevlinin muhtemelen görevini ihmali dolayısıyla cezalandırılması⁶; sarayda görevli olması gereken bazı kişilerin yine görevlerini ihmali dolayısıyla cezalandırılmaları⁷ gibi konulardan bahsedilmektedir.

Yine bu belgede anlatılan bir başka olay, Arzawa'da⁸ olduğu anlaşılan Nunnu adında bir görevlinin yapmış olduğu yolsuzlukla ilgilidir⁹. Ayrıntılarını öğrenemediğimiz bu olayın nasıl cereyan ettiği açıkça anlaşılamamaktadır. Bununla beraber burada önemli olan husus Arzawa'daki bir görevlinin ve onun adının geçiyor olmasıdır. Bu görevli öyle anlaşılıyor ki toplamış olduğu vergiyi saraya vermeyip kendine ayırmış¹⁰, bunun krala haber verilmesi üzerine de

³ KBo III 34 (2BoTU 12A) (CTH 8). Daha bütün olarak günümüze ulaştığı için öncelikle bu metin ele alınmakla beraber paralel metinler de vardır: KBo III 35 (2BoTU 12B), KBo III 36 (2BoTU 12C), KUB XXXVI 104, KUB XXXI 38, KBo XIII 44+KBo XIII 44a+?KBo XII 10, KBo XII 11, KBo XIII 45, KBo XLVIII 77, KUB XXVI 105, VBoT 33

Eski Hitit dönemine tarihlenen bu kronikte anlatılan olayların, burada adı geçen bazı kişi adlarının yer almış olduğu başka belgeler dolayısıyla I.Hattuşili zamanında cereyan ettiği kabul edilmektedir. Bu belgede geçen "A-BI LUGAL" "kralın babası" ifadesinden de genellikle I.Murşili tarafından önceli I.Hattuşili için kullanıldığını biliyoruz. Buna göre, bu kronik I.Murşili zamanında yazdırılmış olmalıdır (Bak. H.A.Hoffner, "Histories and Historians of the Ancient Near East: The Hittites," *Or.* 49(1980), s.291,303.

⁴ KBo III 34 I 5-10

⁵ KBo I 11 öy. 1-4,21, ay. 10

⁶ KBo III 34 I 24-25

⁷ KBo III 34 I 26-30, II 1-7

⁸ Arzawa genellikle Anadolu'nun güneybatısına lokalize edilmektedir (Bak. G.F. del Monte-J.Tischler, *Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte*, Wiesbaden 1978, s.42-45.

⁹ KBo III 34 I 11-18

¹⁰ KBo III 34 I 11-12:

11 KUR Ar-za-ú-i-ya ^mNu-un-nu LÚ ^{URU}Hu-u-ur-ma e-eš-[ta] KÚ.BABBAR-y[a
KÜ.SI]G₁₇

12 na-at-ta ú-da-i ku-it ú-e-mi-ez-zi a-pa-aš-ša [pá]r-naš-ša pí-it-ta-iz-zi

11 Hurmalı adan Nunnu Arzawa'daydı. Bulduğu (topladığı) altını ve gümüşü

başkente çağırılarak sorgulanmıştır. Arzawa'daki bu görevli, orada vergi toplamakla mükellef ya da orada toplanan vergiyi Hitit başkentine, saraya, ulaştırması gereken, muhtemelen idari görevleri de olan bir kişidir. Bu kişi doğrudan Hitit kralına bağlı olarak orada görevini sürdürüyor olmalıydı. Yerel idareci olmamalıdır¹¹. Yolsuzluk yapmış, görevinden alınarak cezalandırılmıştır. Kral onun yerine Şarmaşu adında başka birini yollamak istemektedir. Burada da atamayı bizzat kralın yaptığı anlaşılıyor¹²

Metnin ikinci sütununda peş peşe ancak birbirinin devamı olmaksızın anlatılan aynı kişinin rol aldığı iki ayrı olay ele alındığında Hitit idari sistemi açısından vurgulanması gereken bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Hurma¹³ kentinde bey olan Aşkalya'ya¹⁴ ilişkin kısım şöyledir¹⁵:

8 ^mA-aş-ga-li-ya-aş ^{URU}Hu-ur-mi EN-aş e-eş-ta a-pa-aş-ša

12 getirmedir. Onu evine götürdü

¹¹ Zira belgede "Hurmali Nunu" olarak tanıtılmaktadır. Hurma kentinin yeri kesin olarak bilinmemekle beraber genellikle Arzawa'nın olması gereken bölgeden(Bak. dn.8) daha farklı bir yerde aranmaktadır(Bak. dn.13).

Arzawa Hitit tarihinin bu kroniğin ait olduğu erken evresinde de doğrudan merkeze bağlı bir idari bölge olmamalıdır. I.Hattuşili'nin Arzawa'ya, her ne kadar nasıl sonuçlandığı hakkında açık bilgimiz olmasa da yarım kaldığı izlenimi uyandıran bir sefer yaptığını biliyoruz (KBo X 2 I 22-24; KBo III 46 II 42; KUB XXI 5 I 2-4).

¹² Satır 14'ten Nunu'nun yerine Şarmaşu'nun gönderilmek istendiği ancak onun gitmek istemediği belli oluyor. Satır 22-23'te de Şarmaşu'nun gitmemekteki ısrarına karşılık ona gitmesi emredilmektedir.

¹³ Hurma kentinin bugünkü yeri kesin olarak bilinmemekle beraber, genellikle Malatya-Elbistan-Gürün bölgesinde aranması gerektiği ileri sürülmektedir (Bak. del Monte-Tischler, *Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte*, s.124-126; M.Forlanini-M.Marazzi, *Atlante storico del Vicinio Oriente antico*, Fascicolo 4.3: "Anatolia:L'impero Hitita," Roma 1986, harita XVI).

¹⁴ Bu belgede Hitit Krallığı'nda üst düzey bir yönetici olarak karşımıza çıkan Aşkalya'nın adına başka belgelerde de rastlandığı öne sürülmektedir. İnançık Tableti olarak da bilinen Eski Hitit dönemine ait bir bağış belgesinde şahitler arasında Prens Aşkalya adında bir isim de sayılmaktadır (Aynı belgenin yazıcısının adı da şahitler listesinden sonra Aşkalya olarak verilir). (Bak. K.Balkan, *İnançık'ta 1966 Yılında Bulunan Eski Hitit Çağına Ait Bir Bağış Belgesi*, Ankara 1973, s. 3-4). Kraliyet ailesi ile de bir yakınlığı olduğu anlaşılan bağış belgesindeki Prens Aşkalya ile üzerinde durduğumuz saray kroniklerindeki Aşkalya'nın aynı kişi olduğunu Balkan, *İnançık*, s.33-34'te, bu bağış belgesinde geçen bazı üst düzey görevlilerin isimlerinin söz konusu kronikte de geçen görevlilerin isimleri olduğundan hareketle ileri sürmektedir. K.Balkan'ın konuya yaklaşımı bu aynılığın çok muhtemel olduğunu göstermekle beraber, bu belgenin yazıcısının da adının Aşkalya olduğuna dikkat ederek bu dönemde Hitit Krallığı'nda bu ismin yaygın olabileceği de hatırlanmalıdır.

¹⁵ KBo III 34 II 8-14

- 9 ku-wa-at-ta ku-wa-at-ta LÚ^{ME}- e-eš-ta ša-na-aš-ta at-ti-mi
 10 pa-ak-nu-ir ša-an ar-nu-ut ša-an ^{URU}An-ku-i IR-DI
 11 ša-an ^{URU}An-ku-i-pát LÚ AGRIG-an i-e-it šar-ku-uš LÚ^{ME}- e-eš-ta
 12 a-ki-iš-ma-aš te-ip-ša-u-wa-an-ni ^{URU}Ku-zu-ru-ú-i
 13 ka-aq-qa-pu-uš ma-ra-ak-ta ^{URU}An-ku-wa ka-aq-qa-pi-iš
 14 ma-ak-la-an-te-eš

- 8 Aşkalya Hurma şehrinde bey idi. O
 9 her bakımdan bir adamdı. Onu babama
 10 kötilediler (iftira ettiler). Onu getirtti ve onu Ankuwa'ya sürdü.
 11 Onu Ankuwa kentine LÚ AGRIG yaptı. O kuvvetli adamlardandı.
 12 Fakat o yoksulluk içinde öldü. Kuzuruwa kentinde
 13 keklikleri böldü. Ankuwa'da keklikler
 14 zayıflamıştır.

Buradan anlaşıldığına göre Aşkalya, Hurma kentinin yöneticisi iken birilerinin iftira etmesi üzerine kral tarafından Ankuwa¹⁶ kentine sürülür. Buraya AGRIG¹⁷ yapılır. Onun burada öldüğünden bahsedilmektedir Dikkati

¹⁶ Ankuwa kentinin de bugünkü yeri kesin olarak bilinmemekle beraber genellikle Alişar üzerinde durulmuştur (Bu konudaki görüşler için bak. del Monte-Tischler, *Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte*, s.19-23). A.Ünal, "Hitit Kenti Ankuwa'nın Tarihçesi ve Lokalizasyonu Hakkında," *Belleten* 45(1981), s.455'de kesin olarak bir yer gösterilemeyeceği vurgulanarak, Yerköy yöresinde, onun doğusunda Deliceırmak-Boğazhıyan Suyu vadisinde veya Alişar bölgesindeki Kanak Su vadisinde aranabileceği belirtilmektedir. Aynı yer s.441'de Ankuwa'nın Eski Hitit ana tarihsel belgelerinde geçmemesinin nedeni olarak, onun Hatti ülkesinin merkezinde yer alması ve sonraki dönem belgelerinde de görüleceği üzere herhangi bir savaş ya da işgale sahne olmaması gösterilir.

¹⁷ J.Friedrich, *Hethitisches Wörterbuch*, Heidelberg 1952, s.264'te ve ona dayanarak Daddi, *Mestieri*, s.438-442'de "idareci" karşılığı verilmekle beraber, I.Singer, "The AGRIG in the Hittite Texts," *An.St.* 34(1984),s. 97-127'te Hititçe metinlerde AGRIG üzerine olan çalışmada bu görevli kralliyet despoevinin bekçisi olarak tanımlanmakta, bunların diğer memurluklarda olduğu gibi yüksek sosyal statüye sahip olmadıkları vurgulanmaktadır (Aynı yer, s.105).

Ünal, *Belleten* 45, s.443'e göre Ankuwa'da bir AGRIG'in bulunduğunu yine Eski Hitit dönemine tarihlenen bir KILAM bayramı metni(KBo X 31 II 8; KBo X 24 IV 22), bir MELQET listesi(KBo XVI 82 öy.? 8) ve iki adet bayram metni (KBo XX 4 I 3, Bo 5005=H.Otten, KBo XX, s.VI n.2) ile öğrenmekteyiz (Ayrıca bak. Daddi, *Mestieri*, s.439).

çeken husus bir kentteki idarecinin hakkında krala söylenenler sonucunda gözden düşmesi ve bunun üzerine daha düşük bir rütbe ile başka bir kente yollanmasıdır.

Kroniğin bu bölümünü takip eden kısımda yine Aşkalya'nın adının geçtiği bir başka olay anlatılmaktadır¹⁸:

- 15 ^mIš-pu-da-aš-i-na-ra-aš ^{LÚ}hu-up-ra-la-aš e-eš-ta ša-an ^mA-aš-ka-li-ya-aš ^{LÚ} ^{URU}Hu-ur-ma
 16 da-a-aš ša-an *I-NA* ^{URU}U-dah-zu-mi¹⁹ ^{LÚ}ma-ni-ah-ha-tal-la-an i-e-it
 17 ma-na-an-kán ^mA-aš-ka-li-ya-aš ku-i-en-zi ša-an *A-NA* É.EN.NU.UN da-iš
 18 ^mA-aš-ka-li-ma ud-da-a-ar a-ra-a-iš ^mIš-pu-ta-aš-i-na-ri-ma pí-i-ir
 19 ša-na-aš-ta *IŠ-TU* É.EN.NU.UN tar-ni-ir ša-aš ^mA-aš-ki-li-pát ti-e-it
 20 mar-ša-an-za-wa zi-ik
 21 LUGAL-un-wa-az me-ik-ki ha-li-ih-la-at-ti ^{D1}Iš-pu-da-aš-i-na-ar-an LUGAL-uš da-a-aš

- 15 İspudaşınara çömlekçi idi. Hurmalı Aşkalya onu
 16 aldı. Onu Uдахzumi kentinde yönetici²⁰ yaptı.
 17 Aşkalya onu öldürecekti ve onu hapisaneye koydu.
 18 Fakat Aşkalya'ya karşı sorun çıktı. İspudaşınara'ya gönderdiler.
 19 Ve onu hapisaneden bıraktılar. Ve o Aşkalya'ya söyledi.
 20 Sen hatalısın.
 21 Krala saygısızlık yapıyorsun. Kral İspudaşınara'yı aldı...

Burada anlatılan olay bir önceki paragrafta anlatılanlardan daha önce yaşanmış olmalıdır. Zira Aşkalya hayattadır, belli bir otoriteye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Hurmalı Aşkalya, yani Hurma beyi, çömlekçi İspudaşınara'yı

¹⁸ KBo III 34 II 15-23

¹⁹ KBo III 36 I 22'de "U1-lam-ma" olarak geçmektedir.

²⁰ ^{LÚ}maniyahatalla için Friedrich, *Hethitisches Wörterbuch*, s.135'te ve ona dayanarak Daddi, *Mestieri*, s.435-436'da "yönetici" karşılığı verilmektedir.

Udahzumi²¹ kentine yönetici yapar. Herhalde, bu metinde bahsedilmeyen bazı gelişmelerden sonra, onu öldürmeye kastedip hapishaneye koyar. Ancak bu arada bir önceki paragrafta anlatılan Aşkalya'ya karşı gelişen olaylar meydana gelmiş olmalı ki, yani Aşkalya'nın konumu sıkıntıya girince, İspudaşınara hapishaneden bırakılır. Aşkalya'nın hatalı olduğu belirtilir. İspudaşınara hapishaneden bıraktıran ve Aşkalya'nın hatalı olduğunu bildiren kral olmalıdır. Nitekim sonraki satırda Aşkalya krala saygısızlıkla itham edildikten sonra da İspudaşınara'yı kralın aldığı ifadesi vardır. Kral onu serbest bıraktırmış ve sonra da Aşkalya'ya karşın himayesine almış olmalıdır. Metnin bundan sonraki kısmında İspudaşınara kurtarıldıktan sonraki yeni görevi ile ilgili bir olayla birlikte geçer.

Ayrıntıları tam olarak bilinemeyen Hitit idari yapısı bakımından vurgulanabilecek nokta, bir kente idareci olan ve otoritesi de yerinde olan bir kişinin, daha küçük bir kente idareci ya da herhangi bir görevli atama yetkisine sahip olmasıdır. Aşkalya kendisinin bey olduğu kente idari açıdan bağlı daha küçük bir kente idareci ya da bir görevli tayin etmiştir. Yani bir kente bağlı (idari açıdan) bir başka daha küçük yerleşim yeri söz konusudur. Ancak tüm bunların üzerinde kralın tasarrufu bulunmaktadır. Aşkalya'nın atadığı idareciyi ya da görevliyi, hapse atmasına doğrudan kral müdahale etmektedir. Aşkalya'nın iftiraya uğraması ya da belki bu bahsettiğimiz olay da dahil olmak üzere bilmediğimiz başka olayların cereyan etmesi sonunda herhalde daha büyük bir kentin idarecisi olan Aşkalya da rütbesi küçültülerek daha az önemli bir kente AGRIG olarak atanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- Balkan, K., *İnandık'ta 1966 Yılında Bulunan Eski Hitit Çağına Ait Bir Bağış Belgesi*, Ankara 1973
- Bilgiç, E., "Anadolu'nun İlk Yazılı Kaynaklarındaki Yer Adlarının Yerlerinin Tayini Üzerine İncelemeler," *Belleten* X(1946), s.381-423
- Daddi, F.P., *Mestieri, Professioni e Dignità Nell' Anatolia Ittita*, Roma 1982
- Del Monte, G.F.-Tischler, J., *Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte*, Wiesbaden 1978
- Forlanini, M.-Marazzi, M., *Atlante storico del Vicinio Oriente antico*, Fascicolo 4.3: "Anatolia:L'impero Hitita," Roma 1986

²¹ KBo III 34'teki Uдахzumi (Hititçe çivi yazılı belgelerde sadece burada geçmektedir) yerine paralel metin KBo III 36'da geçen Ulama'nın Aksaray yakınlarında olması gerektiği öne sürülmektedir (del Monte-Tischler, *Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte*, s. 452; Koloni Çağı belgelerine göre, E.Bilgiç, "Anadolu'nun İlk Yazılı Kaynaklarındaki Yer Adlarının Yerlerinin Tayini Üzerine İncelemeler," *Belleten* X(1946), s.389 n.19 ve s. 413). Hurma'nın da buraya uzak olmayan bir yerde arandığı hatırlanmalıdır.

Friedrich, J., *Hethitisches Wörterbuch*, Heidelberg 1952

Hoffner, H.A., "Histories and Historians of the Ancient Near East: The Hittites," *Or.* 49(1980), s. 283-332

Singer, I., "The AGRIG in the Hittite Texts," *An.St.* 34(1984),s. 97-127

Ünal, A., "Hitit Kenti Ankuwa'nın Tarihçesi ve Lokalizasyonu Hakkında," *Belleten* 45(1981), s. 433-455